

**До 50-річчя кафедри фінансів і кредиту
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна**

**П. І. ВЕРБА ЯК ФУНДАТОР КАФЕДРИ ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ
ТА ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ-ЕКОНОМІСТ**

Першим завідувачем кафедри фінансів і кредиту Харківського державного університету (нині – національного), 50-річчя якої відзначається в 2016 році, її фундатором був видатний вчений-економіст, доктор економічних наук, член-кореспондент АН України, професор Прокопій Іванович Верба.

Створення кафедри відбулося на основі наказу МВССО №196 від 05.04.1966 року «Про організацію на базі економічного факультету Харківського державного університету кафедри фінансів і кредиту», на виконання якого був виданий відповідний наказ ректора університету професора В. Ф. Лаврушина. Це потребувало термінового формування штату нової кафедри для початку роботи в новому 1966/1967 навчальному році. Саме професор П.І. Верба проводив активну організаційну роботу з формування першого кадрового складу кафедри.

На рік відкриття кафедри у Харкові існував учбово-консультаційний пункт (УКП) Одеського кредитно-економічного інституту; на базі Харківської обласної контори Держбанку СРСР діяли республіканські курси підвищення кваліфікації працівників банку. Саме викладачі УКП, а також обласної контори Держбанку та курсів стали основою кадрового складу майбутньої кафедри. Крім того, в ХДУ існувала кафедра радянської економіки, в штаті якої теж працювали викладачі, які згодом перейшли на новостворену кафедру фінансів і кредиту. Значну кількість викладачів, що працювали за сумісництвом, складали практичні працівники, начальники фінансових відділів великих заводів м. Харкова.

Таким чином, кадровий склад нової кафедри був успішно створений, і з вересня 1966 року кафедра приступила до виконання своїх обов'язків як навчального, методичного, наукового та виховного центру та підрозділу Харківського державного університету імені О. М. Горького.

Створення кафедри фінансів та кредиту значно зміцнило економічний факультет. Набір студентів на спеціальність та спеціалізації кафедри щорічно зростає. Конкурс на вступ на спеціальності кафедри протягом багатьох років був одним із найвищих в університеті. З роками кафедра перетворилась також у потужний центр теоретичних досліджень.

Першим кафедрі фінансів і кредиту очолив професор П. І. Верба. Його життя та діяльність пройшли у радянські часи; він народився в 1919 році, а пішов із життя у 1988 році. Вищу освіту П. І. Верба здобув у Харківському фінансово-економічному інституті, який закінчив у 1941 р. Проте з цього ж року розпочалася його фронтова біографія, яка істотно перекреслила наукові та освітні плани молодого фахівця. Всі роки війни П. І. Верба був на фронті, визволяючи рідну землю, брав участь у багатьох військових операціях, отримав урядові нагороди. Повернувшись з фронту капітаном, командиром взводу реактивних установок («катюш»).

У післявоєнний час П. І. Верба працював на різних ділянках фінансово-кредитної діяльності. Зокрема з 1945 року по 1952 рік був керівником відділу Харківської обласної контори Держбанку СРСР – однієї з найбільших у колишньому СРСР.

Фінансово-економічну освіту після війни П. І. Верба продовжив у Ленінграді, закінчивши у 1952 році Ленінградську фінансову академію. Після її закінчення він перейшов на викладацьку роботу. Важливо підкреслити, що зв'язок з Ленінградською фінансовою академією П. І. Верба не поривав ніколи і у Вченій раді цього закладу захистив докторську дисертацію у 1964 р. У жовтні 1965 року був затверджений у цьому науковому ступені.

Наукові інтереси професора П. І. Верби еволюціонували від кредитної тематики до фінансової та до дослідження господарського механізму суспільства в цілому.

Так, ще в одній із перших своїх монографій, присвяченій ролі кредиту в упровадженні нової техніки, П. І. Верба помітив ряд протиріч цього процесу в економіці радянської системи (Верба, 1957). Зокрема, відвідуючи особисто багато підприємств міста, він дійшов висновку, що керівники підприємств не бажать користуватися кредитом, надаючи переваги бюджетному фінансуванню. Це пояснювалось невідпрацьованістю механізму повернення кредитних коштів. Тому П. І. Верба пише: «...це показує, що необхідно в фінансових планах

підприємств частку прибутку наступного року обов'язково передбачати для погашення займів, використаних для впровадження в виробництво нової техніки. При цьому ця частина прибутку повинна бути фіксованою і не залежати від зміни номенклатури виробів і т.п. А установи Держбанку не повинні виступати в ролі сторонніх спостерігачів, проводити контроль тільки за своєчасним поверненням позик. Треба контролювати і джерела створення коштів, необхідних для повернення кредитів» (Верба, 1957).

Важливо, що П. І. Верба розглядав мікрокредити, видані якому-небудь окремому підприємству, як джерело макроекономічної стабілізації. Він писав: «Швидкість окупності витрат, оперативність отримання кредитів на впровадження нової техніки ставлять питання про те, щоб припинити витрати на ці цілі з держбюджету. Подальший розвиток кредитування механізації праці та покращення технології виробництва дозволить підвищити продуктивність праці, знизити собівартість промислової продукції та збільшити соціалістичні накопичення» (Верба, 1957, с. 51–52).

Вчений вважав, що при кредитуванні заходів щодо впровадження нової техніки важливо підходити з точки зору строків її окупності. «Виходячи з економічної доцільності, слід було б при складанні підприємствами планів капіталовкладень чітко розмежовувати заходи по впровадженню нової техніки з точки зору строків їх окупності. Проведення технічних заходів, які окупають себе протягом тривалого часу, необхідно передбачати за рахунок бюджетних асигнувань і власних нагромаджень. Ті ж технічні заходи, які окупають себе протягом одного-двох, а в деяких галузях господарства, де більш уповільнена оборотність оборотних коштів, протягом трьох років, повинні плануватися за рахунок банківського кредиту. При такому порядку кредит стане плановим, постійним джерелом капіталовкладень, а держава через банк матиме можливість посилити контроль карбованцем за своєчасним впровадженням у виробництво нової техніки, зміцненням економіки соціалістичних підприємств» (Верба, 1959).

П. І. Верба працював в умовах постійного реформування економіки, пошуку показників, стимулів виконання народногосподарського плану. Зокрема його турбували такі показники, як рентабельність, собівартість, прибуток, ціна. «В нових умовах роботи промисловості, коли прибуток і рентабельність виступають основними оціночними показниками діяльності промислових підприємств, всі заводи повинні знаходитися в приблизно рівних умовах, тобто отримувати однакову суму прибутку по відношенню до якогось показника. У зв'язку з необхідністю економічного впливу на покращення використання машин, сировини та інших цінностей, таким показником вибрані виробничі фонди, тому норма рентабельності підприємств визначається як відношення прибутку до середньорічної вартості основних виробничих фондів і оборотних коштів. Однак це не означає, що відпала необхідність займатися рентабельністю окремих виробів і виробництва в цілому. Підвищення рентабельності виробництва є базою для підвищення рентабельності підприємств» (Верба, 1967).

Професор П. І. Верба належав до тих економістів, які бачили в реформах шляхи реального покращення структури економічних зв'язків між виробниками, підвищення ефективності їх господарювання та якості роботи.

На його долю випало декілька таких реформ, однією з них була реформа управління та перехід на так звані раднаргоспи. Він відзначав, що "Реорганізація управління промисловістю та будівництвом, проведена у 1957 році, створила значно кращі умови для розширення кредитних відносин з союзно-республіканською промисловістю. Три роки роботи промисловості в нових умовах управління показують, що раднаргоспи економічних адміністративних районів стали більше, ніж колишні міністерства, займатися економікою промислових підприємств, ширше використовувати кредити для своєчасного придбання сировини, матеріалів та інших цінностей, їх переробки та відвантаження готових виробів. Наближення керівництва промисловістю до підприємств дозволяє більш оперативно вирішувати виробничо-господарські та фінансові питання» (Верба, 1961, с. 41).

У середині 60-х років відбулася ще одна економічна реформа, в ході якої був встановлений новий порядок розподілу прибутку підприємств, визначена його почерговість. Оцінюючи її, П. І. Верба писав: «... новий порядок розподілу прибутку створює заінтересованість підприємств у зростанні прибутку, так як він був пов'язаний із стимулами підвищення ефективності виробництва» (Экономическая эффективность НТП, 1977).

Професора П. І. Вербу істотно хвилювали питання ефективності виробництва, якості роботи. В одній із своїх монографій «Ефективність і якість» (1977 р.) він пише, що для розробки конкретних заходів з підвищення ефективності виробництва будь-якого підприємства щонайперше потрібно з багатьох показників техпромфінплану (а їх було на той час більше 200) відібрати тільки ті, які дійсно впливають на підвищення ефективності виробництва. Але розглядати їх необхідно у комплексі, у взаємозв'язку і взаємній залежності. Вчений вважав, що в систему таких показників повинні входити: продуктивність праці, собівартість продукції, фондодіддача, прибуток, рентабельність і якість продукції. Чим вище продуктивність праці, нижче собівартість продукції, вище фондодіддача, прибуток, рентабельність і краще якість, тим вище ефективність виробництва (Верба, 1977). Аналогічні роздуми зустрічаємо і в іншій монографії автора «Ефективність производства, её показатели и пути повышения» (1972 р.), що видана на п'ять років раніше (Верба, 1972).

В одній із своїх робіт, присвяченій господарському механізму, П. І. Верба досить критично оцінює недоліки господарського управління. Він писав: «Серйозний недолік в керівництві промисловістю полягає у тому, що головна роль відводилась адміністративним методам управління. Економічні ж методи відсувались на другий план. Госпрозрахунок як найбільш економічний метод господарювання був неповним та багато в чому носив формальний характер, права підприємств в господарській діяльності обмежувались, так як їх робота регламентувалась великою кількістю планових показників...» (Верба, 1982).

Практика перетворень господарського механізму в колишньому СРСР досить велика. Всі ці перетворення знаходили відображення в наукових працях П. І. Верби.

У серпні 1964 року, коли готувалися великі зміни в економіці та суспільстві, П. І. Верба був обраний за конкурсом на посаду професора кафедри радянської економіки Харківського держуніверситету. А в 1966 році очолив створену ним же кафедру фінансів і кредиту, якою керував протягом 22 років.

П. І. Верба користувався великою повагою серед колективу не тільки кафедри, факультету, але й університету. За наукові заслуги П. І. Вербу було обрано членом-кореспондентом Академії наук України. Він мав великі громадські навантаження в університеті і в місті Харкові. Близького лектора, голову правління міського товариства «Знання» П. І. Вербу добре знали у багатьох аудиторіях міста Харкова та України.

В нинішній час кафедра фінансів і кредиту, фундатором та першим завідувачем якої був професор П. І. Верба, активно розвивається. Побажаємо їй успішного майбутнього.

Література:

1. Верба П.И. Кредит и внедрение в производство новой техники/П.И.Верба.– Х. : Харьк. обл. изд-во, 1957. – С. 47-48.
2. Там же.
3. Там же.– С. 51-52.
4. Верба П.И. Місцева помисловість та джерела її розвитку/П.И.Верба. – Х. : Харківське книжкове видавництво, 1959. – С. 84.
5. Верба П.И. Рентабельность промышленного предприятия и пути ее повышения П.И.Верба.–Х. : Прапор, 1967. – С. 59.
6. Верба П.И. Роль кредита в развитии промышленности совнархозов. – Х. : Харьк. кн. изд-во, 1961. – С. 41.
7. Экономическая эффективность научно-технического прогресса. – К. : Политиздат Украины, 1977. – С. 49.
8. Верба П.И. Эффективность и качество. – Х. : Прапор, 1977. – С. 21-22.
9. Верба П.И. Эффективность производства, ее показатели и пути повышения. – Х. : Прапор, 1972.
10. Верба П.И. Хозяйственный механизм в действии. – Х. : Прапор, 1982. – С. 6.

***А.С.Глуценко,
кандидат економічних наук,
професор кафедри фінансів і кредиту
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна***